

**Procés per
bruixeria**

contra

MARGARIDA

RUGALL, LA

RUGALLA, de

Paüls.

Mont-ros-Sort

Octubre del

1548.

Aquest quadern pertany a *Itinerant Feminist*.

Des del projecte s'aposta per la visibilització femenina, es tracta d'un intent de fer genealogia, d'un arxiu de dones. Generant processos reflexius alhora que desconstructius de performances normatives i patrons, sempre obert al debat, que generi el germe d'una acció col·lectiva transformadora.

Inspirat en la tradició medieval dels romanços populars de *canya i cordill*, o *literatura de cordill*.

Com el seu nom indica, es tracta d'un procés d'itinerància, mèdiom, que possibiliti l'accés, en mercats ambulants, àgores públiques, en espais culturals, artístics, o simplement en els espais oberts, com ara camps...

Com deien Marta Ramos i Àngel Calvo, en la jornada de llançament de projectes de *l'Arxiu Javelina*, al centre d'art la Panera, no hi han d'haver excuses per no produir, l'art pot tenir qualsevol forma, material, complex, senzill... O pot estar fet a qualsevol espai o lloc.

El més important és donar a conèixer, tot fent un petit homenatge a totes aquestes dones, que foren acusades injustament com a bruixes i metzineres a finals del període modern, un estereotip de la dona que es crearia ja en aquell període medieval, i que esdevindria l'excusa perfecta per culpabilitzar, ajusticiar, torturar, o finalment passar per la forca, cremar...

A totes elles....

Aquest text està extret de *La persecució senyorial de la buixeria al Pallars: un procés contra bruixes i bruixots de la Vall Fosca (1548)*, de Pau Castell. Dins *d'Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*. XXVII. Col·legi de Notaris de Catalunya. Barcelona. 2009. O. Sevilla, ADM, Pallars, llig.11, doc.510.- R.*Poblet, ADM, Pallars, llig. 11, doc. 510. Microfilm ex O. Per una lectura més acurada dirigiu-vos al text original (aquest llibret és sols part d'una peça artística)

Olga Olivera-Tabeni. *Itinerant feminist*. Sis quaderns diferents, referents a processos judicials de dones que foren acusades de bruixes a la plana de Lleida i al Pirineu a finals del període modern. Imprès en una impressora domèstica. 14.8 x 21 cm. 2019.

1548, octubre, 13, Mont-ros / Sort

Procés per bruixeria contra Margarida Rugall, de Paüls.

Inquisicio recepta instantefisci procuratore

[Coma Bruxas y Bruxos Margarida Rugall]246 (...)247 (f.3r)

Enquesta general i particular de testimonis.

Die XII mensis octobris M^oD^oXXXXVIII in castro opidi de Monrós. JoannesCoell,agricolaopidideMonrós,248 testesproductusetnominatuspro parte et instantejisciprocuratore marchionatus Pallariensis et vicecomittatus de Vilamur, quipriusfuit debite monitus et legitime compulsus. Et iuravit inposse et manibus magnifici domini Martini Johannis Spolter procuratoris genera/ is marchionatus Pallariensis et vicecomittatus de Vilamur p ro excellentíssimus dominus ducibus Cardone et Sugurbi marchio- nibus Pallariensis et vicecomittibus de Vilamur, ad Dominum Deum et eius sancta Dei quatuor evangelia manu eius dextera corporaliter tacta ut diceret et deponeret veritatem omnimo- dam quam sciat in et sup er [f. 3v] quibus interroguabatur.

Et interrogatus dixit que ací en lo loch de Paüls de la dita coma de Monrós ha una dona que sa fa dir na Margarida Rugal, vídua, que és estada casada al'abadiat de Gerre. Y en lo temps que allá prosseguien les bruyxes f[ugí] de allá y se'n vin- gué assí, y may pus hi és volguda tornar. Y se n'ha portat ací un fill que tenie. Y ayxí matex la dita na Margarida cert té molt gran fama de bruyxa, y se fa metgessa y fa medecines.Y ara ho fa de ama- gat. Y públicament lin fan tal fama.Y axo se diu públicament per la dita vila o loch de Monrós y encara per los altres lochs circumvehins, ço és Pobellar y Pahulls.

Ffu it sibi lectum et perseveravit

Dictis die anno et loco predictis.

Johannes Cuynna, agrícola opidi de Pobellar,249 testes et cete- ra. Et iuravit sicut p rimus testes et cetera.

Et interrogatus dixit que ell testes de certa sciencia no'u sap, salvo que cert ell testes ha entes adir que ací en la coma de

Monrós en lo loch de Pahuls ha una dona que se diu na Margarida [f. 4r] de Rugall, la qual estave casada a l'abadiat de Gerre. Y persseguint allà la art de bruyxeria en lo abadiat de Gerre fugí de allà y se'n vingué ací, y may pus hi és tornada. Y se ha venuda una her[etat] que tenie allà. Y ha entes a dir que fa medecines y se fa metgessa. Y mirant les sintes de aquels que ella metgeya, que conex quin mal tenen. Y si ho ha fet bruyxes ho coneix mirant y midant les cintes. Y cert assí li'n fan mala fama que és bruyxa, Y tantbé ha entes a dir a un que se fa dir Quouartal de Pahuls, que la dita na Margari- da Rugal li ha metzinat un fill seu ab un cogombre.

E ayxí matex ha entes adir a un que se diu Pere de Agnes de Pobellar, dies ha ja passats, que ell testes ere anat a demanar de consell si casava un seu germà que se fa dir Pere Johan a casa de Rugall de Pahuls o si'll casave a Gramenet; perquè na Margarida de Rugal, que havia de ésser sogra de son germà si lo matrimoni si fos fet, tenie gran fama de bruyxa. Y cert la dita Rugalla té fama de bruyxa y per tal tenguda y reputada per tota la coma de Monrós.

E ayxí matex interrogat dix que ha entes adir a algunes persones, no's recorde qui eren los que·u deyen, que lo any passat, que mossen Bernadí de Planisoles, catsla de Monrós, se barallá ab en Johan Agulló y ab e n Pere Rugall, los quoals lo Agulló és balle de la comanda y lo Rugal ere arrendador de la comanda. P ? y sobre los delmes de la [terra] [f. 4v] del pach251 de Mestre Pere. Y la baralla fonch molt gran entre ells, y tantost se enmalaltí dit senyor mossén Bemadí de Planisoles. Y per aquella baralla deyen que tenien sospita que li havien donat algun mal bocí.252 Y acó deyen dels dits Agulló y de la dita na Rugall. Y <lit mossén Bemadí morí prou cuytat que no li dura la malaltia sinó vuyt dies.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die anno et loco

Johannes de Miquell, agricola opidi de Monrós,253 testes productus et cetera.

Et iuravit sicut primus testes et cetera.

Et interrogatus dixit que ell testes de certa sciencia no ho sap, salvo que ha entes adir que na Margarida de Rugal del loch de Pahuls, viuda que és, és bruyxa. Perquè un dia essent en lo obach de Monrós li dix a ell testes la dita Margarida de Rugal, parlant de una sa cunyada que se ere morta, la quoyal se deve Dolça de Rugall, y dita Margarida dix que si la dita Dolsa fossa estada en amistat ab e lla que no serie morta, perquè estaven barallades.

Dictis die anno et loco Johannes Maca, agrícola opidi de Monrós, 254 testes pro ductus et nominatus pro parte et instantefisciprocuratore et cetera. Et iuravit sicut primus testes et cetera. (Et interrogatus dixit que cert en lo loch de Pahuls ha una dona que se fa dir Margarida de Rugall vídua que és. Y ha entes adir que fugí del abadiat de Gerre, que estave casada y fugí per bruyxa perquè en aquelles hores les perseguien allà, y se'n vingué assí. Y despuys essent y estant ací en lo loch de Pahuls, venien a pendre bruyxes y bruyxots, y ella se'n fugí y a na a Leyda, y allà stigué un any o dos.

Y la dita na Margarida usa de metgeyar y fa medecines a uns y a altres. Y ell testes hi és anat engoany perquè tenia malalt un seu fill a preguar-la que, si fer 90 podia, li volgués valer. Y ayxí la dita Margarida ab ses preguáries vingué a sa casa y manegá lo dit seu xich que havie tres o quotate dies ere nat. Y manegat-lo hagué, se trobá millor. Y la dita Margarida dix que ere son mal fredor. Y manegat-lo hagué dix que ere son mal fredor. Y masteguá fenoll y posáli'n per la persona. Y no li'n féu altra cosa que ell testes sápia ni ves. Y vingué de nit y se'n torna de nit. Y ja com ell testes hi aná a preguar-la que li fes salut y que'l vingúes a veure lo <lit son fill, li dix que no hi irie sino que ell testes la tornas acompaynar aquella matexa nit a sa casa. Y ayxí lo y prometé ell testes: y tantbé cert que de nit hi aná ell testes a cerquar-la y de nit la mena asa casa. Y tantbé de nit y aquella matexa nit la y toma acompaynar.

.Y cert tantbé ha entes a dir a na Johana de Rugal del loch de Monrós, que en dies passats vingueren a la dita na Margarida

Rugal, vídua, per a que fes medecines al fil] major y hereu de Montaner d'Ertá, y que <ligué als missatgers que eran Jau- mó de Montaner y un altre que no hi havia dengun perhill. Y despuys que los dits missatgers se'n foren anats <ligué a la dita na Rugalla de Monrós que no escaparía de aquella malaltia. Y ayxí morí de aquella malaltia.

Y ayxí matex ha entes adir quoant la muller de Jaumot de Puyo del dit loch de Monrós ere malalta, que anaren al metge de Larvent, y dita Margarida Rukan <ligué que tant bon recapte hi hauria donat ella com lo metge de Larvent.

Fuit sibi lectum et perseveravit [f. 5v] Die XIII mensis octobris MoDoXXXXVIITo et in dicto castro de Monr ás.

Johannes Coartal, opidi de Pahuls,256 testes productus pro parte et instante fisciprocuratore et cetera. Et iuravit sicutprimus testes et cetera.

Et interrogatus dixit que en dies passats ell testes tenie malalta la sua muller y aná a cerquar una dona, metgessa que és, que se fa dir Margarida de Rugal del loch de Pahulls, vídua que és, que fonch casada en temps passat en lo abadiat de Gerre. Y la dita Margarida vingué a sa casa y feya-li algunes pregáries. Y la dona se tro- bave tostemp més mal. Y un día li dix a ell testes la dita sa muller que se deye Johana «Ay de mi queaqueixa dona me mata a mi!». Ydeya-ho perla dita Margari- da de Rugall, metgessa. Y ell testes ana y digué-li a la dita metgessa na Margari- da «Com va assó que m a muller me ha <lit que ab lo que li feu, que vós la matau?». Y la dita na Margarida Ruga! no li torna denguna resposta sinó que bayxa lo cap y se n'aná devés casa sua. Y après may pus hi torna ni la veren més per a que fes medecines ni pregáries a la dita sa muller, Tantbé un que se feye dir Sebríá March quóndam, del loch de Pobellar, gendre que ere de ell testes, ana ab la horina de la dita sa muller a cerquar la metgessa de Montesclat. Y com fonch allá la horina fonch mudada, hagueren estat bon spay a tomar-la. Y com la bagué tornada dix-li a dit Sebríá March que si la dona que la metgeyave no la havia toquada despuys que aquella horina ere presa, que no hi havie perhill dengun. Y lo dit Sebríá li dix a ell

testes «Aquesta metgessa la haura²⁵⁷ [f. 6r] acabada de matar ara com jo só estat a la altra metgessa, perquè veu la aygoa en la ampolla com jo volía partir; que ella metgeyave en aquelles hores a ma sogra». Y ayxí delint delint morí, que tostemp deye que la dita metgessa la matave.

Y tantbé trameté ell testes a n Jaume Palau a fra Ramon Sans, que era de Viu, y que usave de medicina. Hi-11mena, y com foren prop de sa casa de ell testes <ligué al dit Jaume que ell li demanave que que serie de la malalta, muller de ell testes. Y dit fra Ramon li <ligué aca[±6] que aquesta Margarida de Rugall és lo Diableyfa molt mal. Y arriba a sa casa y ell testes y sa muller ja eren allí. Y al matí dit fra Ramon se'n volie anar y ell testes li dix que no se n'anás, y .dit fra Ramon que sí. Yayxí com se n'ave, ell testes li dona tres reals y li dix lo dit fra Ramon «Aquesta Margarida de Rugall és lo Diabley». Y calla y no volgué dir-li més res.

E interrogat dix que en dies passats li dix a ell testes un que se fa dir Senct Pere, que és de Viu de la Lavata, que si estave acf una dona que se fahia dir na Margarida Rugall, vídua. Y ell testes li respongué y digué que sí, que bé hi estave, «per que ho demanau?». Dix dit Senct Pere: «Jo tenia cárrech de demanar-li un formage per a una sa germana, pero no lo y vull demanar perquè en Leyda la han presa per bruyxa, y un son nebot la n'ha treyta a escusa que ere prenyada. Y per ço no lo y vull demanar». Y acó li dix dit Senct Pere que li ajudave a segar. Y cert que ere fugida de ací del dit loch de Pahuls perquè deyen y vingué fama que volien pendre les bruyxes y los bruyxots. Y tantbé se ere ja fugida de l'abadiat de Gerre perquè fehian allá persequió de les bruyxes, y cert li'n feyen tal fama que per ayxò ere fugida.

E interrogat dix que cert que la dita na Margarida Rugall use de medecines y que no indicha orines dengunes sinó que li porten alguns senyals deis malalts o de les malaltes, o les cintas o cabels o altres coses. Y allí ella se n'aparte ab los senyals que li porten. Y ha entes a d ir que pren algunes mides y fa alguns conjurs sobre los senyals que li porten. Y ab ayxó coneix los

mals, y fa les pregáries o medicines que ella usa.

E interrogat dix que ell testes té ara un fill seu que esta molt malalt y de molt mala gana. Y digueren-li que anas a saber del un capellá que se fa dir mossen Leo- nart, que esta a Larvent a vecari, Y ell testes hi trameté un que se fa dir Pere Agulló, fill de Johan Agulló del loch de Pobellar, estudiant. Y portá-li una cinta del dit son fill. Y com fonch allá no la volgué veure gens segons li dix lo estudiant, y dix-li «Sijo mateix lo havi]e, no hi sabia coneixer res». Y ayxí arriba asa casa dijous a vespre pus proppassat y toqua·l a les mans y a les canelles, y mira-l-se molt en la cara y li dix «Johanot, haveu vós pres res de algú, que n'hajau mengat?». Y dit Johanot son fill deya que no havia pres ni mengat res de algú. Y dit mossen Leonart li dix «Y lo cogombre que teniu al cos vós [f. 7r] de ahont lo haveu hagut?». Y lavons la muller de ell testes li dix que ell havia portat un dia tres cogombres, y que havia comprats los dos y l'altre li havian donat. Y <lit Johanot dix que cert ell havia comprat dos cogombres de la dita na Margarida Rugall, vídua, y un que li n'havia donat. Y lo que li havia donat se mengaren los dos, ~ és la muller de ell testes, madrastraque ésdeditJohanotsonfill.Ydi tasamuller<liguéqueellanon'havia

. mengat sinó una [ta]llada y que lo dit Johanot se havia mengat lo altre cogombre, Perqué a la muller de ell testes la prengué gran mal y se li unflaren los morros, y après se li carreguaren tots de mal y de b[rot]s negres. Y per ço tenen sospita que · ab aquell cogombre que li dona la dita na Margarida Rugal, vídua, lo ha metzinat. Y cert en tal sospita la tenen y cert que lo dit son fill esta molt mal y flach y ab molt perhill de morir.Y ha de acó que li·s comensá lo mal a dits son fill y asa muller bé tres setmanes o un mes o per aquent.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die anno et loco. Anthonius Puyo, habitator opidi de Monrás,258 testes productus et nominatus pro parte fisciprocuratore et cetera. Et iuravit sicut primus testes et cetera.

Et dixit que ha una dona a Pahuls que se fa dir Margarida de

Rugal, vídua que és, que és bruixa. Y se diu tant (f. 7v) públicament que ningú no se'n ceta²⁵⁹ ni se'n [±4]. Y se fa metgessa, que metgeye a molts. Y uns quants anys ha que se n'anà y fugí a Leyda. Y fugí per bruixa o perquè volien pendre en aquelles hores les bruixes y los bruixots ací en la coma de Monrós, y estigué a tomar bons dies. E un día li <ligué en la cara un que se fa dir mestre Johan Rocha, texidor de Montrós quóndam, que si ella anave a metgeyar asa fillola, filia que ere de Johan de Maya de Pahuls, que ell se'n passaria les mans de ella. Y après li dix dita Margarida que ella lo'n faria veure en alre,²⁶⁰ y no se'n parla més.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die anno et loco. Petrus Squerra, opidi de M^onrós habitator,²⁶¹ testes productus et nominatus proparte et instantefisciprocuratore et cetera. Et iuravit sicutprimus testes etcetera.

Et interrogatus dixit que cert ha entes adir ell testes que na Margarida de Rugal, vídua que és del)och de Pahuls, és bruixa. Y aco se diu molt públicament per los dits lochs de Monrós, Pahuls y Pobellar.

Et interrogat dix que la dita na Margarida Rugal, vídua, com ja té dit, és molt gran bruixa y ésja fugida d'esta terra per bruixa perquè vingué nova per esta coma que volien pendre las bruixas, y ella fugí y se n'anà a Leyda. Y trobant-se ell testes en la ciutat de Leyda li <ligué una sa germana que li digués una veritat ell testes. «[Si faré] (f. 8r) si la sé», dix ell testes. Dix dita sa germana «Han-me dit que la dita ma germana és fugida per bruixa». Y ell testes li dix que ell no ho sabia destinctament per que ere fugida, pero que ab ella ho porie saber.

Y dita Margarida Rugall se fa metgessa, y no vol metgeyar sinó de amagat que algun no ho sápia, Perqué l'altre día, poch temps ha que vingué a fer salut a Hiero- nima de Maca del dit loch de Monrós, y cert millorá. Y en molts altres lochs va a fer salut o medecines amagadament honsevulla que vage.

Fuit slbi lectum et perseveravit

Deposició de Margarida Rugall al castell de Mont-ros.

Dictis die anno et loco. Margarita Rugal vidua, uxor quefuit Bartholomei Peralba quondam, opidi de Useu²⁶² abbaciatus de Gerre, testes productus et nominatus pro parte et instante fisciprocuratore et cetera. Et iuravit sicutprimus testes et cetera.²⁶³

Et interrogata super prevecione et cetera. Et dixit super predicta prevecione nichil scire.

Et interrogata dixit que may és stada presa sinó una veguada que fonch presa ací en lo castell de Monrós perque se barallá ab un capellà que se deya mossen Bernat de la Era, del loch de Olp, vicari que era de Monrós.

Interrogada fonch encara si fonch o és stada presa en altra part sinó assí.

La quoyal respongué y digué que no. Y après estigué ayxí pensant en si y dix que sí, que és stada presa en la ciutat de Leyda ha bé prop de XX anys o per aquent.

Interrogada per que fonch presa en Leyda.

La quoyal digué que no sap per que fonch presa perquè nuncha li digueren per que la tenien presa. Y estigué presa bé sis o set dies.

E interrogada dix que ella si la demarren als parts va·y, y usa de madrina y pren les criatures, Y tantbé algunes veguades usa que si s'enmalaltexen les criatures o les cria(dor)es y la demanen, va·y. Y a les criatures les enboliqua y perfuma ab bones herbes que se cullen lo matí de Senct Johan. Y que algunes veguades los unta lo cor ab olí dolç o mantegua dolça, y algunes veguades los hi posa algunes cardades de lana. Y ayxí se remediën moltes veguades.

E interrogada dix que no sap fer altres medecines ni tampoc sap [de dlevinar ni fer conjurs ni altres coses, salvo que cert ella deposant sap una oració que la diu quoyant algunes persones volen que fassa alguna cosa a algunes criatures. Y estant males ella deposant [bé] diu la oració següent:

«Déu y la Verge Maria y mossén senct Pere y mossén senct

Johan, per son camí van. Encontraren lorp galant. Digues lorp galant ahon vas? A mengarme'n la cam y [beure'm] la sang det all persona». Has de nomenar la persona qui és malalta. Y lavons diu «No faras pas. Vés-te'n alt en la montanya a rompre lo pols y mengar les herbes salvatges.» Y dir lo pater noster y la avemaria y senyant-se. Y ayxí'n millora molts.

E interrogada dix que una moca la·y mostrá, que era de Brescha, que venien de lo abadiat de Gerre fins ací, que se deye Margarida de Millero, de Brescha,

E interrogada dix que algunes veguades li han portat cintes y cabels de persones. Y que com les hi portaven ella feye lo senyall de la creu tres vegades davant los cabels o cintas y deya lo pater noster y la avemaria y la oració predita. Y se sentía ella molt carreguada, que lo mal de aquelles persones per qui ella deya la oració se li posave sobre les sues spalles. Y com lo mal se carregave a ella deposant, affluxave an aquelles persones que tenien lo mal y li portaven les cintes o los cabells.

Interrogada dix que ha bé quinze o setze anys que ella deposant usa de la sobredita [art].

E interrogada dix que se'n vingué de l'prinyons badiat de Gerre perquè no·y tenia parent ni amich. Y tantbé que se ere barallada ab un que se deye Bemat Baga, gascó, que ere casat al mas de Useu. Lo quoaal sobre unes garbes la acusa a Gerre davant mossén Baylle, que ere procurador de l'abadiat de Gerre, lo quoaal li mana a pena de deu liures que scombrassés lo mas. Perqué també en aquella temporada eren en lo any de les morts y per ço la tenien en sospita, perquè ere estada a Monrós y moriren-se a Monrós. Per ço no la volien en dit mas de Useu ni la·y deixá tomar. Ya yxí se'n vingué ací al dit loch de Monrós y despuys se n'és anada a Pahulls.

E interrogada dix que bé vené cogombres, un diner, a un que se fa dir Johanot de [Coart]all, que li'n dona: [tres] o quoaatre. Los quoaals cogombres compra ella deposant a la [P]obleta, a fira de Senct Bortomeu. Y també n dona un cogombre a la muller de Colom de Pahulls y a sa comare de Viulant que se diu Johaneta.

E interrogada dix que bé és anada a dormir a las montaynas, a dormir a las pletas ab son fill, perquè és pastor. Y anave·l a veure y vesitar perquè estave algunes veguades malalt, altres perquè l'havia menester y altres perquè li bogassen una terra de son germà a la pleta de la Bassa.
Fuit sibi lectum et perseveravit.

Deposició de Margarida Rugall al castell de Sort.
Die XVI mensis octobris M^oD^o XXXX VIII in castro de Sort.

Margarita Rugal vidua, uxor que fui quondam Bartholomei Peralba, opidi de Buseu et nunch vero in op ido Pahulls habitatrix, in castro de Sort cap ta et detenta, que prius fuit debite manita et legitime compulsa ut diceret et deponeret veritatem omnimodam quam sciat in et super quibus interrogabatur.
Et prim ofuit interrogata et respondendo dixit que ella nuncha ha haguda baralla denguna ni qüestió ab lo dit mossen Bernadí de Planicoles.

Et interrogata dixit que ella depositant may ha tenguda denguna qüestió ni baralla ab na Dolça Rugall, muller d'en Johan Simó Rugal, cuynada de ella depositant del loch de Monrós, la quoa és morta. Bé és ver que ab son germà algunes vegades se barallaven y havia qüestió.

E interrogada com pot negar que no baje haguda qüestió ab la dita Dolça Rugall, cunyada sua, com la cort sie informada que en dies passats, essent ella depositant en la vila de Monrós parlant de la dita Dolca, que ere morta, ab un home, digué ella depositant que si la dita Dolca hagués tenguda amistat ab ella depositant, no serie morta.

Et dixit que tostemps hy és estada en bona amistat ab la dita Dolça y que may ho ha dit ella depositant a dengú que si la dita Dolça hagués tenguda amistat ab ella depositant que no serie morta.

E interrogada dix que ella depositant no ha fetes medecines algunes al fill d'en Johan Maca, bé que haurá o pot haver bé dos

mesos que lo dit Johan Maca un vespre ja de nit aná a sa casa y la preguá que anás a veure un seu fillet que tenia malalt. Y ella hi aná y com fonch allá lo xich estave ab los ulls tancats. Y ella deposant demaná fenoll y portaren-ti 'n, y ella deposant ne masteguá y posá-li 'n per la persona. Y dix asa mare quc'n mastegás ella tantbé y que li'n donas perla boqua, y axí-u feu. Y tantost lo xich obrí los ulls. Y la dita sa mare lo torna a embo-licar y torná-l al lit. Y tantbé li dix que el perfumas. Y en la mateyxa hora se'n torna asa casa. [f. lOr]

E interrogada dix que no sap que ningú vingués ni li digués que-fes medecines al dit fill de Montaner d'Erta sinó una dona que li digué que, si li podia valer, que li fes plaer; que li valgués. Y primer la pregá que hy anás que Montaner la-n pre- gave. Y ella no-y volgué anar ni li féu res, ni may homes denguns hy anaren per tal casa. Ni sap ella deposant fer medecines, salvo que mossen Anglada rector qui ere de Monrós li feye mostra de fer una bevenda per a dones, ço és que prenia ex[aliya] y ysop y bollian en un topí, y de dues escudelles feyan tornar a una. Y deyals que'n beguessen tant calt com poguessen. Y ab a llo despuys ansa ella deposant ho ha mostrat a moltes dones. Y tantbé deya y ha dit a algunes persones que per a verí prenguessen veribena y la picassen y exetassen ab aygoa, y que beguessen de aquella aygoa y ab una poqua de mell, que era molt bona per a contra verí. Y may ne ha donat ella a dengú sinó que·ls ho mostrave.

E interrogada com pot negar que no-y vingués homes com la cort sie informa- da que hy aná a cerquar-la Jaumot de Montaner y un altre home y que ella deposant los digué que no-y havia perhill, y après digué al loch de Monrós a algunes persones que no escaparia lo fill de Montaner de aquella malaltia. Y ayxí [f. 10v] morí de aquella malaltia.

Et dixit que bé hy porien ésser venguts pero que cert ella deposant no té tall recort que may hy sien venguts. Pero cert ella deposant nunca digué que lo dit fill de Montaner no tenie perill, y après que digués a Monrós que no escaparie tantpoch ho digué.

Et interrogata dixit que may ella deposant no féu pas medecines ni pegats alguns a la muller de Johan Quoartal del loch de Pahulls, bé que és ver que ella deposant la aná a veure y en compaynia de na Esquerra de Monrós. Y la dita na Esquerra li féu un peguat [o] barret de sera²⁷² al cap.

Interrogada com pot negar que ella deposant no haje fets pegats a la dita Joha- na muller de Johan Quoartal com la cort sie informada que ella deposant li féu pegats encara que la dita Johana se'n trobave molt mal, com [f. llr] més anave més. Y lo dit son marit, s;o és Johan Coartal, li dix a ella deposant "que és acó que ma muller me ha dit que vos la matau ab los peguats que li feu", y ella deposant abayxá lo cap y se n'ana asa casa que may pus hi torna a veure-la ni a fer-li més medecines ni peguats.

Et dixit que may en tots los dies de la sua vida ha fets pegats a l~ dita na Coar- tan ni altres persones, ni que tampoch lo dit Coartall may li <ligué que ella li mata- va la muller ayxí com se diu. ·

Et interrogata dixit que ella deposant no sap ni ha vist ni ou dir que la orina de la dita na Cortal trametessen a Montesclat a la metgessa. Ni tampoch li feya ella deposant medecines dengunes ni may [viu] a fra Ramón Sane que vingués a visitar la dita na Coartal. Y ayxí tampoch no·l li ha fet ni féu medecines dengunes a la dita na Coartall, abans bé ha fet més bé que no mal. Bé que ella deposant [f. 11v] li digué a na Esquerra que li fessen un barret de sera al cap ab ensens, y ayxí la dita na Esquerra los lo féu lo barret de la dita sera y ab los ensens.

Et interrogata dixit que n9 sap pas que la dita na Coartall estigua malalta, bé que la dita na Coarta! tostemp té mal als morros, quej a [ho té] de sa collita.²⁷³ Lo dit Johanot de Coartal bé és cert que és malalt. Y ja abans no compras los cogom- bres a ella deposant ja ere malalt. Y deyen que se ere alassat²⁷⁴ jugant a pilota y que tenie gran mal de cos. Y a90 deya sa madrastra un dia que li demanaven com se trobave. Y dix dita sa madrastra que son pare ere anat a Tremp al metge y que li havia <lit que no·y havia perill de metzines pero que se ere

alassat.

E interrogada dix que bé és ver que en dies passats que li <ligué a ella depo- sant en Johan de la (Ro)cha, texidor de Monrós, a ella deposant, que [f. 12r] si ella deposant²⁷⁵ no anave a fer medecines a la sua fillola que ere filla de Johan de Massa del loch de Pahulls, que ell se'n la[varia] las mans de ella deposant.

Et interrogata dixit que ella deposant may ha fetes medecirres algunes a Hie- ronima de Massa muller de Johan de Massa del loch de Monrós.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Examen de senyals.

Die XVII octobris M D XXXX VIII in castro de Sort.

Fisci procurator petit quod attento quod dicta na Margarida Rugall, inte- rrogada que fonch, y negua y ha negat les coses que és públicament infamada, per ço suplichó y requer a vostra merce que mane que sie reconeguda en la sua persona si té los senyals que les bruyxes y los bruyxots acostumen de tenir. Et dictus magnificus dominus procurator generalis mandat recognosci in sua persona si té los senyals dels quals les bruyxes y los bruyxots acostumen tenir. La qual fonch reconeguda y fonch [trobat] que tenie dos senyals tots brescats, la un en la spalla dreita y l' altre en la spalla squerra. Y en las exellas, en los chors, no tenia gens de péls. Y paria que en los chors de les exelles no n'hi tenia gens, abans bé paria que fossen rasos. Y en la squerra tenia que paria que·ls se hagués rats suqarrats. Lo dit procurador fiscal requer y suplicha a vostra mercé senyor procurador, mane levar-li'n carta pública.

Testes sunt magnificus dominus Perotus Planicoles et Petrus Squerra. Publicació del procés i instrucció de la defensa.

Die XX mensis octobris M D XXXX VIII in castro de Sort.

Discretus fisci procurator marchionatus Pallariensis in causa quam agenda ducit contra et adversus Margarita Rugall, vídua opidi de Pahulls de la coma de Monr ás [f. 13r] habitatrix, eam

puniri et castigari postquam constat ex meritis presentis inquisitionis illam esse culpabilem de contentis in eadem, et si opus fuerit petit de turmentis provideri seu rationem haberi. Iuribus-fisci semper salvis.

Et dictus magnificus dominus Martinus Johannes Spolter; procurator generalis supradictus et cetera, de consilio magnifici domini assessoris sui, habita predicta inquisitione propulcata et concessa copia seu eius comunicacione dataque venia pro advocato et procuratore, assignat dicte Margarite Rugal, vidue, ad dandum suas deffencionesterminum octidierum et tintimetur.

Testes magnificus dominus Perotus Planicoles et Petrus Squerre scindici. 278 [f. 13v]

E la dita Margarita Rugal nomená en procuradós seus a·n Pere Rugal del loch de Pahuls, germá seu, y a·n Jaume Palau del dit loch de Pahulls y a·n 279 Pere de G[±4] del loch de Guiror habitadores, y a quiscun de ells en sols per a compárer davant lo dit senyor procurador y en sa cort y a plets largament ab poder de substituyr un y molts procuradós et cetera. Apud acta et cetera. Y a·n Johan Sebriá de Larvent. Fuit intimata per me nothario dicte Margarite Ruga! in iudicio.

Testes proxime dictis.

Fonch intimat a·n Pere Rugal y a·n Jaume Palau del loch de Pahuls per en [Bart]homeu Castellvill balle de Monrós ab una intima a [XXI] del mes de octubre del any M D XXXX VIII, [ja hy ha] relació sua.

Fi de la defensa i petició de turments.

Die XXV^o mensis octobris M D XXX.X VIII^o in castro de Sort.

Cum Margarita Rugal opidi de Pahulls vídua in termino deffensorio sibi assignato non purgavit indicia contra eam ex generali inquisitione resultancia, nech dixerit et allegaverit curtorqueri non debeat, petit et requiret Anthonius Puyoll fisci procurator stacionis marchionatus Pallariensis [et vicecomit]atus de viamur dictam Margaritam Rugall questionari ut ab eius ore proprio confessio habeatur ad interlocutoriam

turmentorum assignari (f. 14r) petendo. luribus fisci salvis vestrum officium humiliter inplorando.

Et dictus magnificus dominus Martinus Johannes Spolter procurator generalis dictorum marchionatus et vicecomitatus de consilio [...]280 assignat dictuspartibus ad audiendum interlocutoriam questionum ad diem tertiam et in termi quando- cumque. luribusfisci salvis et intimetur: Fuit intimata per me notario dicte Mar- garite Rugal in iudiciopresente et cetera. Jpsa et eadem die.

Testes proxime dictis Perotus Planisoles et Petro Esquerre opidi de Monrós scindicis cumbe de Monrós.281 (f. 15r)

Acarament amb Joan de la Dida.

Die quinta mensis novembris M D X.XXX VIII^o in castro de Sort. Ffonch fet acarament d'en Johan de la Dida, pres y en les presons de Sort detengut, ab na Margarida Rugal, als quòals fou legida la deposició del dit Johan de la Dida en cartes XXV y pagina segona, qui és lo primer capítoll, que conté en effecte que els ab altres van anar a casa de Johan Coell y allí metzinaren una moçeta et cetera.

La quòal Margarida digué que mentía per la bocha quisvull que ho digués. Y dit Johan de la Dida <ligué que sí que bé era veritat que ella era y és bruyxa, y és estada ab ell y ab los altres ayxí com ha dit y depositat. Y la dita na Rugalla deya que no és ayxí. Y ell que sí. Y la dita na Rugalla se li aremeté per pegar-li ab lo puy y ja casi que l'aconseguie y ayxí alterquant estigueren bé y perfedrants per bon espay.

E més fonch legit lo segon capítoll a la dita na Margarida, lo quòal conté en effecte que anaren a casa de Maca y espantaren un minyó.

La quòal respongué y <ligué que mentia, que no era veritat. Y en Johan de la Dida deya que sí, que ayxí era veritat, (f. 15v)

E més li fonch legit lo tercer capítoll lo quòal conté corn anaren a metzinar lo fill de Pedanchs.

La quòal <ligué que no hi és estada gens, que és velaco283 i que no diu veritat. Y dit Johan de la Dida <ligué que sí que és ayxí com [ell] diu y ha depositat dedalt. Y ayxí altercaren, lo un

dient que si que era veritat y altre deia que era falsia.

E més li forich legit lo quoart capítoll lo quoal conté que una nit anaren a casa de la molinera y la mataren un fill.²⁸⁴

La qual com li fonch legit digué que és falsia, que ella no hi és stada, abans bé [ment]. Y <lit Johan de la Dida <ligué que sí és bé veritat, és ayxí coroj o he dit.

E més li fonch legit lo quint capítol de les predites deposicions que conté que tots los dedalt nomenats y ella dita na Margarida eren estats a matar a Johan de Castelvill ayxí com ja dedalt se conté.

La quoal Margarida Rugall digu é que no és veritat y que [ment] per lo coll.²⁸⁵ Y <lit Johan de la Dida <ligué que ayxí és ver com ell ho ha <lit y depositat, [f. 16r]

E més li fonch legit lo siseu capítoll lo quoal conté que una nit anaren a Serra Spina y que hi eren ab ells, ço és ab los damont nomenats, dues dones de Moncortés.

La quoal diu que no és veritat, que no hi és estada. Y <lit Johan de la Dida deya que era ayxí veritat. Y ayxí altercaven la un dient no y l' altre deya sí. Y ayxí se departiren.

Dictis die, anno et loco.

Procurator fiscalis producit processum seu inquisitionem factam contra Johannem de la Dida, [si]et in quantum pro se et parte sua et contra Margaritam Rugall ac[í]unt, petens inseri seu conseri in presentíprocessu, inseri et continuari seu conseri et dicte Rugall publichari.²⁸⁶ Iuribusfisci salvís.²⁸⁷

Et dictus magnificus dominus procurator, de consilio magnifici domini Ffrancisci Besturs iurum doctoris, mandat producta per dictum procuratorem. fiscalem inseri seu conseri in presentíprocessu²⁸⁸ seu comunicacionem productorum, dicte Rugalle assignat terminum seu dilacionem unius diei ad dicendum et a llegandum quit quid dicere seu allegare voluerit et intemetur. Fuit intimata per me notario dicte Rugalle ipsa et eadem die, anno et loco.²⁸⁹ [f. 16v]

Assignació d'advocat defensor.

Dictis die, anno et in dicto castro.

Dictus magnificas dominus procuratoris generalis de dicto consilio ex suo proprio officio dat et creat in procuratorem seu [defensjorem dicte Rugale, honorabilem Anthonium Duat paratorem pannorum lane et cetera, qui dictum officium mandatum suum] acceptavit et iuravit in posse et cetera [domini] assessoris si proviribus deffensurum et cetera.

Testes sunt proxime dictis scindicis.

Et incontinenti fuit intimatus dicto Anthonio Duat procuratori predicto, et dominis procurator genera/is concedit sibi copia seu comunicacionem inquisicio- nis seu processus contra dictam Rugalaf actum, dandof acultatem recipiendi advocati, assi[g]nando²⁹¹ eidem terminum unius diei ad deffensiones proponendas pro parte dicte Rugale. Testes proxime dictis. [f. 17r]

Aplicació del turment.

Die sep tima novembris M D XXXX_ VIII° in castro de Sort.²⁹² Petitfisci procurator sententia interlocutoriam questionem publicari contra Margaritam Rugal iuxta assignacionem per [vos] dictum procuratorem super eius f actam. luribusfisci salvis.

Et dictus dominus p rocurator generalis, de consilio magnifioi domini Francis- ci Besturs iurum doctoris, assessoris sui, mandant sententiam questionum contra dictam Margaritam Rugall p ublicari in hunch qui sequitur modum:

«Cum ex meritis presentis inquisicionis constat Margaritam Rugall esse publi- ce diffamatam et habitam p ro maleffica, constat que dictam Rugall esse sufficien- ter indiciata ad questiones sup[portandas], ideo et alias dictus dominus procurator mandat dictam Rugalla ad questionis subtcicii dori. ech indicia [f. 18r] contra eam existenciat uerint per questionis sufficienter purg[ata] et intimetur.» Fuit intima- taper me notarium dicte Margarite Rugalla in [±5] stare.

Et instantefisciprocutor supradicta sentenciat uit debite executioni deman- data in hunch infrascriptum modum:

La quaal fonch presa per mestre Johan Martí, ministre o boxí, y li posà una corda al polze esquerre y la puga en lo ayre. Y deya «la Verge Maria me ayde» y deya «o Senyor de tot lo món a la Verge Maria me coman» y «o Verge Maria ajudau-me» y «Verge Maria de mon cor vullau-me ajudar» y «Qui-m pot dir que jo sia de [tall ars]» y «Verge Maria vullau-me ajudar». Y cridava «via fora» grans crits «via fora» y [paria que] ploras y [no volia] ni li-n exien lagrimes dengunes. Y requirí lo dit procurador fiscall ésser-li feta carta pública que encara que plore que no li exen gens de lagrimes deis ulls. Y dit senyor procurador general mana ésser- li'n feta carta pública intimata per mi notari. E digué dita na Rugala que la bayxasen que ella diría la veritat. Y com fonch baix digué que si volia que ella digués lo que sap, ho ha entes a dir de altres.

Y puys no volgué dir res fonch tornada en lo dit turment del polze y fonch pengada per lo polze dret. Y ayxí la puga lo dit ministre en lo ayre y cridava «ay via fora» per moltes vegades, Y algunes vegades cridave molt grans crits «ay Verge Maria». Y estigué en dit turment per spay de un bon mig quoart o per aquent y digué que la bayxassen que ella diría la veritat.

Confessions sota turment.

Y [sots] speransa de dir la veritat fonch bayxada del dit turment. Digué que havia hoyt dir que Agulló y sa germana són bruyxot y bruyxa, y tantbé Matheu lo que és entrat en casa de G[±4], que se diu Matheu Castell, que és vengut de May-nanet de Pobelar, E tantbé digué que la muller d'en Pere Esquerre li'n fan fama que és bruyxa. Y fonch tornada en dit turment y no perdé los peus de terra quej a digué que la bayxassen que ella dirie la veritat. Y ayxí fonch bayxada del dit turment.

Interrogada digué que ha bé de XI en dotze anys que ella deposant aprengué de la dita art de bruyxeria y que li'n mostrá la filia de na Artala, que era casada ab Johan Francesch, y ere amiga de Fra Raimon, lo quaal [estava] a Gerre. Y anant y venint de Useu a Monrós passant per Gerri li'n mostrá. A la quaal a Artala la pengaren a Gerre per bruyxa. Y li'n mostrá en lo dit

loch de Gerre. Y li dix que si ella volie fer lo que ella li dirie, que no pasarie necessitats de fam ni de set y [que viurie] molt de bé. Y ayxí li dix si volie anar ah ella, y ella deposant li dix que ahont volie anar, y la dita filia de na Artala muller que era de Johan Francesch li dix que a Senct Sebastià a matar un bou. Y ayxí anaren les dues y anaren a casa de Johan Baro y mataren un bou, lo quoyal mataren que li meteren unes metzines en la bocha y morí dit bou dinstres dies après lo hauer enmetzinat. És ver que quoyant li hagué promes que faria lo que ella volria, la féu jurar. Y com bagué jurat la besa y abraça per darrera lo diable en forma de crestó. Y també li dix que havia a renegar a Déu y a la Verge Maria y a pendre lo Diable per senyor. Y ella la·y prometé, pero no volgué renegar a Déu ni a la Verge Maria. Y anaren a l'arený de Gerri, y allí vingué lo diable e n forma de un crestonás y li prengué la mà y lo prengué per senyor. Y los cavalcà per darrera, y tenia lo membre fret com tota la mala ventura y tot rastianós. Y après de allí anfora anaren aquella matexa nit a Perameya. Y anaren a casa del pr[ior] y mataren-li un maxo ab unes rnetzines que li feren. Y li posaren per les orelles y per la bocha. Y eren-hi tantbé la mare de Johanet de Useu y na Conilona que ara darrerament és morta, del loch de Gerre. Y deu haver de açò, par-li quej a era mort lo prior.

E més avant anaren una nit a casa del perayre de Gerri y besaren-li un poch de vi que tenia. Y eren ella deposant y la mare de Johanet de Useu y la dita na Artala y la dita na Conilona. Y aquella matexa nit que bessaren lo vi, com hagueren besat lo vi anaren a casa de Bruguer y alí mataren un minyó en la casa del dit Bruguer. Lo quoyal era ja horch que no sabia anar ni parlar. Y mataren-lo ab que·l gaffá a la gola y·l escaná, Y deya dita Artala que perquè lo dit Bruguer li havia fet algun fastich o feta. Y açò era y fonch tot de nit, y ha de açò bé nou o deu anys de son parer.

E més una altra nit que lo Diable los havia dit que anassen a fer mal, y anaren-hi y no·n pogueren fer, li dix lo Diable que matassen una tilla sua. Y ayxí de fet mataren una minyonessa de la dita Artala, la quoyal mataren ab que la dita sa mare na

Artala la se matà, que la scanà. Y era ja una xiqua que tenie dos o tres anys y molt boniqua. Y deu haver deu o onze anys. Y eren-hi la dita sa mare, la mare de lo dit Johanet de Useu que se deye Marquesa y ella deposant. Y tantbé n'hi havia de altres pero ja són mortes. Y lo Diable hy ere en forma de una gran [cuc] hota. E més interrogada digué que en la coma de Monrós hy coneyx an Pere del Hereu y an Jaume de Puyo que ací són presos, de lloch de Monros y Johan de la Dida y sa mare, y Agulló y sa germana, són bruyxots y bruyxas.

Y aquestas conex molt bé que són bruyxots y bruyxas y són anats en sa compaynia, bé que de Agulló y de sa germana no'n sap ella deposant sinó per l'oyt a dir.

E més dix que ella deposant y la dita na Artala y la Marquesa de Enseu, y la Scrivana y la Tamborina de Spuy, y totes anaren a casa de Pere Rugal germá que és de ella deposant. Y tenie una minyonesa. Y tenint aquella, [com hi anés] a dormir ab ella deposant, hy vingueren totes les predites y metzinaren la dita xiqua del dit son germà que se deye Graciana. Y mataren-la que li meteren unes pólvores, que li meteren per la bocha, que eren métzines, y morí dins set o vuyt dies. Y la dita moceta mata ella perquè li va veure una gandaya que sa mare li havia donada. La quoa gandaya digué que ella pensave que era na[tu]ra que la hagués donada a ella deposant que li era filla, que no a la néta. Y las ditas pólvoras portaven las ditas Escrivana y Tamborina. Y poch après mataren un rossí del dit Pere Rugall, son germá, que'l metzinaren totes las preditas.

E més diu y deposa interrogada que ella deposant y Jaumot de Puyo y Johan de la Dida, y na Fava de la Torre la viuda, y la vella, y la muller de rullant filla de Fava, y tots anaren a casa de Francesch Senaller de la Torre y tragueren un minyó fill d'en Francesch Senaler. Y tragueren-lo del lit del costat de la mare y en la matexa casa en un pati o sala ab las mans lo van croyxir y tomaren-lo al lit al costat de la mare y morí dins tres o quatre dies.

E més dix que ella deposant y Johan de la Dida y sa mare y na Fava de la Torre de Capdella y Jaumot de Puyo, anaren a casa

de la molinera de Monrós y tragueren del costat de la mare un fillet petit que no havia sinó vuyt o quinze joms que ere nat quoant h y anaren. Y ll tragueren del lit del costat de la mare y portaren-lo a la farrage de Maca y de Pedanchs. Y tiraven-se'l de un en altre. Y tomaren-lo al costat de la mare al lit y en lo altre dia morí ayxí en la vesprada.

Fuit sibi lectum et p erseveravit coram dictis dominis procura- toribus et assessore et coram domino Petro Planisoles.

Acarament entre Margarida Rugall i Jaume de Puyo.

Die octavo mensis novembris M D XXXX VIII in castro de Sort, Ffonch fet accarament de la dita na Margarida Rugal ab en Jaume Puyo, a la quoaal foren legides les deposicions del <lit en Jaume Puyo de cartes 15 fins a cartes vint-i-una. E legides a cada capítoll que dita na Margarida Rugalla és nomenada per correa o malefficha per lo dit Jaumot Puyo, fonch interrogada dita Margarida Rugalla si és ayxí o no.

Y respongué y <ligué al primer que no és veritat que son fill ne [f. 20v] sia de la dita art, bé que ella és bruyxa y hi és anada ab les bruyxes una estibada³¹⁶ y après se n' és retreta.

E més fonch interrogada o li foren legijt] lo tercer³¹⁷ capítoll lo quoaal [conté en] effecte que mataren un minyó a casa de Bernaxo et cetera.

E digué que no·y sap res.

E après fonch interrogada [sobre lo quoaart] capítoll que conte- nia que [anaren] a casa d'en Johan Bematxo y li mataren una moceta et cetera.

E digué que no·y fonch ella en res.

E lo dit Jaume de Puyo deye que sí, que bé ere veritat.

E més fonch interrogada sobre lo quint capítoll que conté que feren esbalsar una egoa de Johan de Bernatxo et cetera.

E digué y respongué que no·y sap res y que.no és veritat.

E lo dit Jaume de Puyo <ligué que cert és veritat.

E més fonch interrogada sobre lo siseu capítoll que contenie que havian mort un bou a March de Pobellar et cetera.

Et dixit que ella no hi és stada en res y no és veritat.

E lo dit Jaume de Puyo <ligué que sí que és ver tot lo que ell deposant ha dit y depositat en lo <lit capítol. [f. 21r]
E més fonch interrogada sobre lo vuyté que conté que mataren un fill de la molinera de Monrós et cetera.

E digué la dita na Margarida, digué que bé és ayxí la veritat pero com ella arriba a la porta de casa j a bayxaven lo minyó i' ll portaven a les farrages. I' ll tor- naren al lit y morí en l' altre dia o en l' altre. Y cert hi foren ella deposant y Pere del Hereu y na Ramona y Johan de Bem atxo. A son parer non pot dir distinctament. Y tantbé hiera Johan de la Dida.

E lo dit Jaume Puyo <ligué tot és veritat.
E més fonch interrogada sobre lo nove capítol, lo quoad conté que mataren a Peret de Lacayo un minyó o minyona et cetera. E respongué que no·y és stada ella deposant.

E lo <lit Jaumot de Puyo <ligué que és veritat ayxí com ell deposant ha dit.

E més fonch interrogada sobre lo honze.l'? que conté que mataren a Johan de Castelvil.

E la dita na Rugala <ligué que no·y era stada ella gens.

E lo <lit Jaume Puyo²odigué que és ver y cert ayxí com ell deposant ho ha dit dedalt. [f. 21v]

Et mes li fonch legit lo 14 capítoll lo quoad conté que anaren a casa de Jaume de Puyo y mataren un minyó et cetera,

E dix que no és veritat.

E dit Jaume de Puyo <ligué que sí que és ver ayxí com ell ho ha dit y depositat.

Et mes li fonch legit lo quinze capítol lo quoad conté que a Estell mataren lo gendre de na Baltezara que se devey² Johanot de Pere [Bous] et cetera.

E <ligué y respongué que mentía per mig de la gola.

E lo dit Jaumot de Puyo <ligué que ayxí és veritat com ell ho ha dit y depositat dedalt.

E més li fonch legida la deposició del dit Jaumot de Puyo que esta en c artes 20 pagina segona al principi, que conté y parla

de la xiqua de Johan Coell et cetera,

Et dixit que no·y sap res.

E lo dit Jaumot de Puyo digué y respongué que tot és veritat com ell ho ha dit

y depositat.

E més li fonch legit l' altre capítol següent que parla del fill de Johan Maca et

cetera. E fonch interrogada ella si hi fonch quòant lo mataren lo <lit [f. 22r] minyó.

Y respongué y digué que no·y fonch ni hi és estada ella dita na Rugala en res.

E lo dit Jaumot digué que si que és veritat tot ayxí com ell ho ha dit y depositat.

E més fonch interrogada sobre lo capítoll que tracta com me-
tzinaren lo fill de Pedanchs et cetera,

E la dita na Rugalla digué que no·y és stada en res.

E lo dit Jau.me Puyo diu que que és ayxí tot veritat com Johan de la Dida ho ha dit y ell depositant tantbé ho ha dit y depositat.

Dictis die, anno et in dicto castro.

Fisciprocurator³²² producit inquisitionem f actam contra Ja-
cobum Puyo si et in quantum pro se et parte sua f acit et con-
tra Margaritam Rugallpetens inseri seu conseri in presentí pro-
cessu. Et terminum deffensurum dicte Rugalle assignari infra
quem suas proponat deffensiones et alias de novis questionibus
provideri

propter nova indicia supervenientia. luribus fisci salvis.³²³

Et dictus magnificus dominus procurator generalis de dicto
consilio mandat producta in presentí processu inseri seu con-
seri concedendo copiam seu comun-
cacionem productorum
per dictum procuratorem f scalem et noviter actitatis, [f.22v]
assignando terminum unius diei ad suas deffensiones profferen-
das et intin-
metur. Fuit intimata per me notario dicta et eadem
die et anno et in dicto castro dicta Margarita³²⁴ et etiam fuit inti-
mat dicto Anthonio [Duat] per me notario ipse
et eadem die, anno et in domo suo.

Sentencia de turments.

Die nona mensis novembris M D X.XXX VJJI in dicto castro.

Petit discretus fisci procurator quod attento quod dicta Margarita Rugal per se vel per suum procuratorem nihil allegavit pro sua deffensione eandem questionare propter indicia noviter perveniencia iuribus fisci salvis et ad sen[tenciam] questi[onum] assignari.

Et dictus magnificus dominus procurator generalis de dicto consilio assignat ad sentenciam questionum ad presentem et intimetur. Et iuribus fisci salvis.

Fuit intimata per me notario dicte Margarite Rugalla et etiam fuit intimato per me notario dicto Anthonio [Duat] eius procuratore ipsa et eadem die, anno et loco et in dicta villa de Sort.

Aplicació del turment.

Die X novembris M D XXX.X VIII in dicto castro.

Discretusfisciprocuratorpetit sentenciam questionum publicari dictam Mar- garitam Rugallam questionari donech indicia noviter supervenienciajuerint suffi- cienter purguata cum protestacione quod dicta Rugala non questionatur [f. 23r] nech interrogatur de delictis de quibus per propriam conf essionem eiusdem vel alias sufficienter constat. luribusfisci salvis.

Et magnificus dominus procurator generalis, de consilio magnifici domini Ffrancisci Besturs iurium doctoris assessoris sui ordinarii, attentis novis indiciis supervenientibus sufficientibus ad questiones, mandat dictam Rugalla iterum ques- tionari do- nech dicta indiciajuerint sufficienter purgata et intimetur. Fuit intimata

per me notario dicte Rugalle ipsa et eadem die, anno et in dicto castro.

Et instante dicto fisci procuratorem de mandato dicti domini procuratoris et de dicto consilio fonch presa per mestre Johan Martí, y li liga les mans a detras y la posa en lo turment de strap de corda.Y ayxí com la alsava queja volia perdre los peus de terra que cridá que la deyxasen que ella diria la veritat. Y axí la abayxaren o affluxaren, y assentada en un scambell.

Confessions sota turment.

Y digué³²⁷ que ella se és trobada [en] la mort de la moceta de Coell y més <ligué que hi coneix que són de sa compaynia lo pare de aquest Jaumot Puyo y na Palau la vella queja és morta, y la ruare del dit Jaumot de Puyo, y aquesta na Ramona y sa mare que se deye na Johana de Coell quej a és morta. Y tantbé era de sa compaynia Johan Pere Lacayo quóndam quej a és mort. Y tantbé hi era Franci- no Agulló de Pobellar quóndam y na Saurina, la ávia de aquestos Saurins que tantbé és morta. Y tantbé hi era na Agnés quóndam que era muller de Jaume de Agnés, sogra de aquest Pere de Agnés. Y na Marcha que se deye Sebelia de March. Y tantbé hi e re Canut, [aviu] que era de aquest Canut de Pahulls. [f. 23v] Y tantbé era de sa compaynia lo sogre de aquest Johan de Bemaxo y sa muller que se'n va anar y flugí. Y tantbé sen ere na Ca[±]la d'Anchs que tantbé se n'aná. E tantbé hy conex que són de sa compaynia y de la dita art, [90 és] a Monrós hy coneix a'n Pere del Hereu y a Jaumot de Puyo y a Johan de la Dida, y³²⁸ a Pobellar y conex- [ni] ayxí [serts]. Y para que no volgué dir res més.

E interrogada <ligué que no sap més. E lo dit senyor procurador de dit consell mana que fossa posada en lo dit turment de strep de corda. Y puga-la en lo dit turment. Y <ligué que la bayxassen que ella diria la veritat.

Y interrogada digué³²⁹ que ella y la mare del minyó de Bemaxo mataren lo minyó de Bemaxo y una minyonessa. P" Y andós los mataren la mare y ella cada un per la veguada. Y mataren los d'esta manera, que anaren a fer mal y no'n podien fer. Y tornaven a sa casa de la dita na Bernaxa y mataren lo fill que era de la dita na Bem axa [f. 24r] y eren-hy ab elles³³¹ Jaumot de Puyo y Canut lo vell y na Johana de Coell de Pahulls y na Johana de Coell de Monrós y aquest Pere del Hereu a son parer que tantbé ere y és³³² bruyxot. Y deu haver del minyó dotze o quatorze anys y de la minyonesa deu haver nou o deu anys, y la moceta havie bé sis anys o per aquent. Y aplegaren-se al pla de la Portella, y allí ere lo boch de Bitema en

forma de crestó tot samós. Lo quoad deya «oh los meus vasals, bé siau venguts». · Y demanave·ls que li diguessen quins mals havien fets, y cada uns li contaven quins mals havien feyts, deis quoads per ara no se'n recorde. Hi·l·ls prometie que·ls donarie dinés, hy ·l·ls ne donave. Y eren uns dinés negres. Y si·ls tenien de cinch dies

anlá, [tots] se·ls tomaven tots negres. Y paria que havia creus y non [li·n] tenien gens de creus sinó unes s[ta]l[et]es. Y de allí anfora anaren a matar lo dit minyó de Bemaxo. Hi·l mataren que ella deposant los unta ab un ingüent que portaven ella deposant y la dita na Bernaxa, mare deis dits minyó y minyonesa, lo quoad los possaven per lo pits aval devés lo cor. Y ayxí mataren molt cuytats ayxí lo dit minyó com la minyonesa cada un dins tres o quoadre jorns. Y lo minyó morí que·l portaren a sencta Lúcia, que fugien per la peste que darrerament és passada, y morí a sencta Lúcia. Hi·l·s uterraren a la sglésia de Areny, Y tantbé hy era un que se deya Guillem Maca de Pahuls, que [havia un] de dits xichs.

E més dix³³⁴ que a la Ramona que ara és presa, la veu y fonch a casa de Johan Coell quoad li mataren la minyonesa y li besaren lo vi. Y hi foren ella deposant y dita na Ramona y los dits Pere del Hereu, Jaumot de Puyo, Johan de la Dida. Y tantbé li par hy era Johanot fill de Jaumot [f. 24v] de Puyo. Y la mataren³³⁵ que la tragueren del lit del costat de la mare y la portaren en la saleta. Y la untaren ab un ingüent que tenien en un pot. Lo quoad untaren per lo pits y morí dins dos o tres dies a son parer. Y cert ella deposant portave lo <lit pot de les metzines que era de na Bem atxa. Y puy no volgué dir bé la veritat, fonch manassada que la posaraven en lo turment.

E interrogada digué³³⁶ que·s cert que ella deposant bé fonch hi·s trobá quoad mataren una moceta de Cortal.³³⁷ Y ab ella hy foren en Pere del Hereu, Jaumot Puyo, Johan de la Dida. Y tantbé li par hy ere Johan de Bemaxo y Johan Cortal, pare qui ere de la moceta. Y Jaume Farrer de Pobellar. Y tantbé hy era na Ramona que ara és ací presa.³³⁸ La quoad moceta mataren que la tragueren del lit del costat de la mare y la·s tiraven de

uns en altres en un pati davant casa sua del dit {Cortal}.³³⁹ Y après que la hagueren ben cruyxida la tomaren al lit al costat de la mare. Y morí dins quoaatre o cinch dies. Y pot haver a son parer quoaatre o cinch fins en sis. Y la dita moceta ere petita que devie tenir mig any o per aquent.

E m és dix interrogada=" que ella deposant ha entes a d ir que en los lochs de Monrós, Pahuls y Pobellar hy ha molts personatges, hòmens y dones que són bru.yxots y bruyxes. <o és a Monrós Johan Coell y na Pedanchs la vella, y Anthoni de Puyo, gendre de Jaumot de Puyo. Y a Pahulls ha entes a d ir que Bernat de Guillem y Matheu de Guillem del loch de Pahuls, y {Bernat} de Agulló y son sogre y gen- dre, y na Cortan la vella sogra de Johan Cortan que se diu Johana, que hy és ven- guda de Avellanos. Y na Catharina, muller de Pere Colom que {és} de dit loch. Y tantbé ne fan tal fama a na Canuda la vella que se diu Anthonia, que són tots del dit loch de Pahulls. Y ayxí [f. 25r]³⁴¹ matex a Pobellar hy són Johan Agulló y sa germana Margarida y na Saurina, muller de Anthonio Saurí, y Francí Farrer, y Johana Sebre, y [na de Agnes],³⁴² y na Cuyna, la vella del <lit loch de Pobellar. Y aquestos cert tenen fama que són bruyxots y bruyxas y molt públicament se diu per los dits lochs.

E més dix interrogada que·n fonch, que ella deposant y na Bernaxa, que li'n mostrà de la dita art de bruyxeria, les dues feyen ingüent pera metzinar, de calapats y {cerps} y granotes. Y fan- les bollir fort en un calder o olla y allí les fan fondre y fas-en ingüent. Y ab feges y freyxures de cryatures que·y mesclen. Y ab axó se'n fa un ingüent molt mal que maten molt fort.

Et dictus dominus procurator de dicto consilio continuat questiones dicte Margarite Rugalla ad diem lune et in {termini} quandocumque instante procuratore fiscali.

Et ipsa et eadem die, anno et in dicto castro et continuando questiones dicte

Margarite Rugall delata [cumbe]de Monrós. interrogada digué- que quoaant mataren lo minyó hy foren ella deposant y Pere del Hereu y Jaumot Puyo y Johan de la Dida. Y que hy anaren de nit y que els metexos se obriren la porta. Y moltes veguades

hi anave lo diable y en forma de crestó, y altres veguades que no·y anave. Y aquella nit hi anaren ells tots com dedalt ha dit, y entraren per la porta la quoal ells mateyxos se hobriren. Y anaren a la cambra, y al lit foren-hi un minyó. Y ab lo ingüent que dedalt ha dit li n'untaren los pits. Y no pot dir si·ll croyxi-ren, molt bé Hpar que un poch lo cruyxiren, y tom aren-lo al costat de la mare. Y morí dins vuyt dies o per aquent. Y ha de açò bé quoaatre o cinch anys o sis o més³⁴⁹ o per aquent. Y tantbé li par que hi fossa na Pedanchs la vella y na Ramona a son parer. [f . 25v]

E més interrogada digué³⁵⁰ que ella deposant y Jaumot de Puyo, lo Hereu, Johan de la Dida y na Martina de Useu, viuda que és del loch de Useu, hi anaren de nit al loch de la Torre de Capdela y³⁵¹ entraren en casa de Francesch Senaller y tragueren del lit del costat de la mare una xiqua.³⁵² Tragueren-la en un pati de casa y la untaren en los pits y croyxiren-la. Y après la tom aren. al lit al costat de la mare. Y morí dins vuyt dies. Y acó fonch engoany abans de sent Joha(n) pus proppassat quinze dies o un mes.

E més diu que ha bé més de dotze any[s] que la muller de Matheu Maca de Pahulls se affollá de un xich y meteren-lo en un femer prop sa casa del dit Massa. Y après al vespre com fonch venguda ella deposant, aná-la a veure. Que goardave les ovelles ella deposant aquell día, y ja la·y havien contat de dia que se era afollada. Y com la vesitave al vespre, digueren-li que l'havien lansat o enterrat en lo femer, ella deposant y Jaumot de Puyo y na Bernaxa de Pahuls anaren al femer y desenterraren lo dit minyó y tregueren lo fege. Y de aquell fege que l co-gueren [ab] un calapet y una [serp] y un(a granota) y feren-ho bollir fort. Y feren un ingüent y meteren-lo en un pot que era de la dita na Bernaxa que ja ha cinch o sis anys que és morta. Y també n feren una pilota de aquell ingüent. Y del dit ingüent ne untaven los minyons y mocetes que ha dit dedalt que han metzinat, Y ab dit ingüent les mataven.

Les confessions que vuy día present ha <lites, fetes y deposades la dita na Rugalla li foren legides y <ligué que tot és ayxí

veritat davant lo <lit senyor jutge.

E lo dit senyor procurador de consell del dit senyor=" jutge instant lo procu- rador fiscal continua los dits turments a la dita na Margarida Rugall ad diem proxime et intimetur.

Ratificació de les confessions.

Die XII mensis novembris M D XXXX VII^o in dicto castro de Sort. Ffuit extractata a carceribus Margarita Rugal et du(eta) in quadam sala dicti castris procul a loco questionum cuí dixit dominus procurator hech ve! similia verba «madona Rugalla escoltau lo que us legirá lo tresorer y advertiu bé si és ayxí com vós diguéreu dissapte pus proppassat. Y mirau-hi bé, que ací se tracta del prejudici de vostra vida. Y si hi havia alguna cosa que no sie ayxí, digau-ho. Y si us acordara alguna cosa més avant dir-ho heu tantbé.» A la quoval foren legides les deposicions per ella fetes dalt en cartes devuyt y acabe en cartes XX.

Y al capítol primer et pagina segona a cartes XVIIIlo digué que és ver salvo que lo minyó de Puyo ni la mare de Johan de la Dida no sap que sia bruyxa. Ni denguns altres nomenats en lo capítol no sap que sien bruyxots ni bruyxes sinó per hoyr-ho dir. [f. 26v]

Al segon capítol digué que és ver y que tracta de la mort de una filla d' en Pere Rugall y de un rossí.

Al tercer capítoll de la mort del fill de Francesch Senaller <ligué que és ver salvo que no·y eren Jaumot de Puyo³⁵⁷ y Johan de la Dida, y que ha més de dos anys.

Al quarto que diu y tracta del fill de la molinera diu que no·y fonch, que com ella hi arriba quej a fonch fet. Y que bé se eren consertats tots de anar-hi pro ella tarda massa y com hi arriba ja fonch fet. Y dit consert feren que ella depositant se ere aturada aquella nit a Monrós, y ayxí com hi anave ja fonch fet y trobá-ls a la porta. Y de allá anfora se n' aná a Pahuls a casa sua. Y ha de a90 bé tres anys o per aquent.

Emés li foren legides les altres sues deposicions que comen-

sen en cartes XXIII lo capítoll primer. Y <ligué que és ver ayxí com ella ho ha <lit y depositat en <lit capítoll primer salvo que aquesta na Ramona no pot dir si hi era o no, pero que ella hi pensara y <lira la veritat.

Al segon <ligué que és veritat salvo que al minyó de Bernaxo que no·y fonch com morí ni hi fonch en res ella depositant.

Al tercer <ligué que és ver salvo que a na Ramona que no parla·y hage vista. [f.27r]

.Al quarto <ligué que és veritat ayxí com diu <lit capítol salvo que a Jaume Farrer y Johan de Bem axo no·ls hi viu y no ·y foren [gens].

Al sinque diu que és ver ayxí com ho ha <lit en <lit capítoll.358 Al sise és veritat ayxí com diu dit capítoll.

Al sete dix que és ver salvo que na Pedanchs no·y ere ni na Ramona tantpoch.

Al vuyte dix que no és veritat, que no s·i trobá ella depositant a la dita minyo- nesa pero cert al rninyó de dit Senyaler que s·i trobá com lo mataren com dedalt se conté.

Al nove digué que és ayxí veritat com diu dit capítoll.

Presentes los dits senyor mossen Perot Planicoles y en Pere [Esque]rre, síndichs.

Die [XIII] novembris M D XXXX VIIIº in dicto castro de Sort.

Fuit extracta a carceribus castri de Sort Margarita Rugall et ducta in quadam sala dictus castri procul a loco questionum cui dixit dominus procurator hech [verba] vel similia in e.ffect[um] «madona Rugalla escoltau que us legirá lo treso- rer y advertiu si és ayxí com vós diguéreu dissapte pus prop passat y mirau- hi bé que ací se tracta del [f . 27v] perjudici de vostra vida. Y si hi havia alguna cosa que no sie ayxí, digau- ho. Y si us recordava alguna cosa més avant, dir- ho heu.» A la . quoa Margarida Rugal foren legides les deposicions que féu lo dissapte pus prop passat y en cartes devuyt359 y acaba en cartes vint. Y legides li foren.

Al capítoll primer respongué y <ligué que ayxí és ver com diu <lit primer capí- toll.

Al segon és ver ayxí com en dit capítol se conté.

Al tercer dix que és ver.

Al quarto dix que és ver ayxí com diu lo dit capítoll salvo que la mare de Johan de la Dida no la·y ha vist ni sap ni ha hoyt dir que sie bruyxa. Y tantpoch de Agulló y de sa germana no·ls ha vists ni ho sap. Y del Hereu que no se'n recorde que loy hage vist.

Al quint dix que és ayxí ver com diu dit capítoll.

Al sise dix és veritat.

Al seté dix que és ver pero que com ella hi arriba a la dita casa de la molinera ja l'havian croyxit las altrás. Y que lo consert havien fet tots de matar dits minyó a la Creu de Monrós.

E ayxí matex li foren legides les confessions que ella dita Rugal havia fetes en cartes 23 y primerament lo primer capítoll. Y respongué com se seguex fins en cartes [f. 28r] XXVI.

Al primer capítoll <ligué tot és veritat.

Al segon diu que és ver salvo que al minyó no·y fouella deposant que com dit minyó morí ere ella deposant al mas de Useu.

Al tercer <ligué que és ver y que ella portava lo pot y que après se trenchá dit pot. Y que tantpoch no té recort que na Ramona hi fos. Ni tantpoch no té recort que Pere del Hereu= ? hi fos aquell vespre a la dita rnoceta de Johan Coell.

Al quarto <ligué que bé és veritat salvo que Jaume Farrer y Johan de Bematxo no·y eren ni·ls hi véu.

Al cinqué dix que cert que ella ho ha hoyt dir ayxí com diu lo dit capítol, salvo de Johana Sebriana, que may ho ha hoyt dir sinó a Jaurnot de Puyo.

Al sise dix que és ver, bé que lo ingüent la dita na Bernatxa lo féu.

Al seté dix que és ver ayxí com se diu hi·s conté en dit capítoll salvo que lo

Hereu no li par que·y fossa a casa del Lacay [com] li mataren lo fil.

Al vuyté dix que ella no·y fonch en res. [f.28v]

Al nove digué que és ayxí veritat com dit article ho diu.

Testes sunt magnificus dominus Perotus Planicoles et Antho-
nius Xich caree- llerius.

Die XIII/ novembris M D XXXX VIII in dicto castro de Sort.
Discretusfisci procurator [petit]Margaritam Rugalla iterum
questionari ad effectum dumtaxat quod nomen et consocios seu
correos malefficiorum peream commissorum, attento quod in
suis dictis est varia innominandis dictis correis pro-
ducens noviter actitata contra eam. luri-
busfisci salvis.
Et dictus dominus procurator generalis de dicto consilio publi-
cat noviter actita- ta contra dictam Rugalla. Et concedit copiam
seu comunicacionem illorum et inse-
rantur producta, assigna
ndodelacionem unius diei ad suas deffenciones proponen-
das et
ad dicendum quare questionari non de[beant] et intimetur. Fuit
intimata per me notario dicta Rugalla in carceribus dicti castri,
[et etiam] fuit intimatum Antho-
nio Duat eius procuratori per
me notario ipsa et eadem die, anno et in villa de Sort.

Aplicació del turment.

Die XV novembris M D XX.XX VIII in dicto castro.

Discretusfisci procurator petit sentenciam questionem dari et
publicari contra dictam Margaritam Rugall iterum questiona-
ri ad effectum tantum dumtaxat quod dicta Ruga/la nomen et
consocios seu correos criminum per eam commissorum. luri-
busfisci salvis..[f. 29r]361

Et dictus magnificus dominus Martinus Johannes Spolter pro-
curator genera/is et cetera de dicto consilio, attento variacio-
ne dicte Rugalla in denunciandis seu nominandis consociis
seu correis criminum per eam commissorum, attento pretere
vocis trepidacione et vacillacione [vocis] dicte Rugalla, aliis-
que animum dicti domini procuratoris moventibus, pronun-
ciat et declarat dictam Rugalam esse questionibus subticien-
dam ad effectum petitum tantum, hoch est, quod denunci-
et [nominet] consocios et criminum correos et intimetur. Fuit
intim[atam] dicte Rugalla p er me notario ip sa et eadem die,
anno et in dicto loco.

La quoa l fonch presa y posada en lo turment de strap de corda.
Y apenas li alsá los brazos quej a cridá «vía fora, vía fora» y

<ligué que diria la veritat. Y bayxaren- la y no deiha sinó bado-queries, y fonch-hi tomada. Y corn perdé los peus de terra ja cridá «via fora» grans crits y que la bayxasen que ella deria la veritat. Y assen- tada que fonch en l'escambell .digué lo se- güent.

Confessió sota turment.

E ayxí digué³⁶² que a la fila de Cortal hi fonch ella deposant y lo matex Coar- tal que és son pare y na Ramona aquesta que ací esta presa y en Pere del Hereu y Jaumot de Puyo y Johan de la Dida. Y ha de a90 bé tres o quoaatre anys.

E més³⁶³ a la Torre de Capdela hi fonch ella deposant y Jau- mot de Puyo^{36~} y Johan [de la] Dida y na Fava la vella de la Torre de Captela. Al minyó de Senaller no's recorde que y fos Pere del Hereu ni na Ramona pero cert que són bruyxot y bru- yxa.

E més³⁶⁵ és stada ella deposant al fill de Johan de Mac.;a³⁶⁶ de Monrós en com- paynia de Jaumot de Puyo y de Johan de la Dida y de Pere del Hereu y na Ramona [f . 29v] que ara s[ta] presa ací en lo castell de Sort. Y mataren-lo com dedalt ha dit.

E més³⁶⁷ <ligué que tantbé foren a matar lo nét de Jaumot de Puyo lo dit Jaumot de Puyo y ella deposant y Johan de la Dida y en Pere del Hereu y la dita na Ramo- na.³⁶⁸ Y tots cinch la mataren d'esta manera, que la metzinaren. [Y que les] metzi- nes li posaren en la [bo]cha ella y Jaume de Puyo, las quoals lo dit Jaumot de Puyo portava. Y morí après que la hagueren untada o metzinada. Y morí après dins set o vuyt jorns. Y les metzines li meteren per la bocha. Y ha de ac.;o [no] més de dos o tres anys, y poder sis anys.

E més diu³⁶⁹ que al minyó de Pedanchs quoaant lo metzinaren hi foren ella deposant y los dits Jaumot de Puyo y Johan de la Dida y Pere del Hereu y na Ramo- na. Y mataren y metzinaren- lo com dedalt j a té ella dit, y ayxí com Jaumot de Puyo ho ha dit.

E més³⁷⁰ altra veguada foren a casa de March de Pobellar y

allí una nit de nit mataren un bou, que li posaren metzines [f. 30r] perla bocha y orelles.³⁷¹ Y eren-hi ella deposant y Pere del Hereu y na Ramona y Jaumot de Puyo y Johan de la Dida. Y ha de ac.;o bé cinch o sis anys. Y morí lo [bou] ayxí cruyant cruyant.F ?

E més³⁷³ foren una altra veguada a matar un fill de March de Pobellar que li deyan Johan o Sebríá, quej a era casat.³⁷⁴ Y mataren-lo que li meteren metzines.³⁷⁵ Lo quoyal mataren ella y Jaumot de Puyo, que li ajudaven a segar. Y segaven a un tros que se diu la Coma, ala en lo terme de Pobellar. Y com dinaven lo metzinaren ab prinyons al dinar o al berenar, que li posaren les metzines en los prinyhons. Y morí ayxí penant penant, que visqué dos o tres meses. Y per ara no's recorde de més pero ella hi pensara y si li'n recorde res ho dirá.

E més digué' ?? «Y que <lira na Ramona, que li havia promés que no la deyxal- laria. Y ara que la deyxale y dich que és bruyxa que <lira de mi. Y que ella me n'havia pregada que no la desco- brís y jo la·y havia promés que no la deyxalaria.»

Die XVI mensis novembris M D XXXX VIII in dicto castro. [f. 30v] Las preditas confessions ayr a XV de nohembre del any M D X.XXX VIII fetes en cartes 29 y 30 per n a Margarida Rugall migansant iurament, lo quoyal presta en má del dit senyor pro- curador y respongué migansant iurament que presta en mans del dit senyor procurador a Nostre Senyor Déu Jhesu Christi que diría la veritat; y ayxí li foren legides les <lites confessions 'tes quouals féu dit día de ayr que les féu y digué y respongué. Y digué que per lo iurament que fet ha que tot és veritat ayxí com ella ho ha dit y deposit. Presents per testimonis Anthoni Xich y Jaume [A le u].^{37 8}

Enquesta de nous testimonis al castell de Sort.

Die XVIII!o mensis novembris M D XXXX VIII in castro de Sort. Petrus Rugall, agrícola, opidi de Pahulls, testes productus et nominatus pro parte et instantefisciprocuratore et cetera.³⁷⁹ Et iuravit inposse et manibus mag- nificidominiFrancisciBestursiurumdoctorisetcetera.AdDomi-

numDeumet . cetera.

Et primo fuit interrogato si ell testes ha perdut denguns fills o filies. Et dixit sí senyor, bé he perdut un fill y una filla los quoals la filla se deye Graciana y la perdé bé ha XV o XVI anys. Y tenia bé set o vuyt anys quoant morí y ere molt galant filla. Y morí prou cuytada dins set o vuyt dies al seu parer. Y creu cert que fonch metzinada. Y se unflava y ere tota unflada. Y lo fill és mort despuys, lo quoal se unflá també tot. Y tenie cinch o sis anys. Y ayxí se unflá tot de cap a peus y aná a cerquar a un frare Ramon per a que hi vingués a veure'l perqué's trevie de metgeyar. Y com lo dit fra Ramon vingué ja l trobá mort. Y de acó al seu parer ha quatorze anys o per aquent. Y cert que morí tot unflat. Y cert que la muller de ell testes ne tenie sospita a la jermana de ell testes que ara és presa ací, que se diu Margarida Rugall. Y açò per lo mal report que li feyen a la dita sa jermana de ésser bruyxa.

Interrogat dix que té plen recort que la mare de ell testes dona en dies passats a la dita sa filla una gandaya de veda molt galant que era ve[rm]jella, la quoal la dita sa filla Graciana la volia molt. Y de avo té plen recort y no seria molt que encara la dita ganday no fossa en casa sua.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Interrogatus dixit que cert tantbé perdé un rosí que [±9]. Y que'l posaren de vespre en lo stable sa y alegre y al matíja'l trobaren mort. Que fonch après que li hagueren morta la filla dos o tres anys fins en quoaatre. Y [pot] haver honze o dotze anys de a~o al seu parer. Y tantbé bé perdé en dies passats un bell bou que l'havia comprat del prior de Scaló. Y al vespre lo posa testes sa y bo en lo estable y al matí lo·y trobaren mort. Y deu haver de aco bé quatorze anys o per aquent.

Die XX mensis novembris M D·X·XXX VIII in opido de Sort. [f. 31v] Margarita vídua uxor quondam Matheu Mara opidi de Pahulls, testes produc-
ta et cetera.381 Et iuravit inposse magnifici dominiprocuratoris generalis et cetera.

Et interrogata dixit sí senyor, bé ni só affollada cinch veguades, dues de fills y tres de filles. Y les dues filles foren bategades y los dos fills y la una filla moriren sens ésser bategades. Y dels tres que moriren sens batisrne ne enterraren un en lo seller, a cal·del cup, Y un altre, en lo dit [celler]a cal[s de] la finestra. Y de l'altre no se'n recorde perquè estigué cinch o sis dies sens que no estave en son seny per lo mal part que havia hagut, y no sap hon los posaren. És ver que davant la porta de sa casa tenen un gran pati tanchat de paret, y allí tenen algunes veguades grans fem és de fems. Y del darrer que ella testes no sap hon lo posaren deu haver bé vuyt o nou anys. Deis altres ja fonch abans.

Fuit sibi lectum et p erseveravit

Dictis die, anno et loco.

Matheus March sartor opidi de Pobellar de la coma de Monrós, testes produc- tus et nominatus pro partefisci procuratore et cetera.³⁸³ Et iuravit in posse dicti procuratorisgeneralisetcetera.AdDomumDeum [f.32r]eteiussanctaDeiquatuor evangelia manu eius dextera et cetera.

Et interrogatus dixit que bé han perduts un bou, lo quoal perderen a la peguera en lo terme de Monrós. Lo quoal morí après lo hagueren tret del gou. Y ha de a90 bé sis o set anys. E més ha perduts quoaatre germans los quoals lo primer [que]³⁸⁵ se morí li deyen Antonicho, y era de edat de vuyt o nou anys. Hi·11prengué lo mal lo dia de sent Quirch y morí cuytat bé dins tres o quoaatre dies o per aquent,³⁸⁶ Y ha de a90 bé XXVIII anys o trenta.³⁸⁷ Y après se li n'ha mort un altre que se deye Johanot. Aquest morí que malaltegá molt y morí delint delint, que li dura lo mal prop de un any o per aquent. Y ha bé set o vuyt anys.³⁸⁸ Y après se li'n morí un que ere xiquet y estave tot ple de [t]inya, y axí morí. Pensaren que la [t]inya lo havie mort. Y après se li n'ha mort un altre que se deye Sebriá, quej a ere casat. Que ha dos o tres anys. Y aquest morí d' esta manera, que·l prengué lo mal segant,³⁸⁹ Y deu haver bé dos o tres anys. Y morí que li dura lo mal fins en la senct miquelada. Y

tostemps se queyxave del cor y paria que tot fos podrit dins lo c os tanta [recúnia li·n feve].

Fuit sibi lectum et p erseveravit [f . 32v]

Acarament entre Margarida Rugall i Jaume Puyo.

Die XXII mensis novembris M D XX.XX VIII fonch fet acarament d' en Jaumot Puyo ab la dita na Margarida Rugal de la manera que's segueix.P "

Primo fonch legit lo capítoll 5 de la carta 26 pagina segona del procés de Jau- mot Puyo a na Margarida Rugall. Y legit <lit capítoll fonch interrogada dita Marga- rida Rugall si és ayxí com diu dit Jaumot de Puyo. Y ella respongué que no hi és estada en res. Y dit Jaumot que sí, y que és ayxí veritat.

Enquesta de nous testimonis al castell de Sort.

Die XXII mensis novembris M D XXXX VIII in opido de Sort.

Johannes Cortal agricola opidi de Pahuls habitator; testes productus et cete- ra.391 Et iuravit inposse dicti dominiprocurato- ris et cetera.

Et primo interrogatus dixit que ha perdut tres fills mascles. Un de la primera muller y dos de la darrera. Y deu haver lo de la primera que morí dotze anys o per aquent, Y morí <lit minyó que·l posaren sa y alegre al lit de vespre y al matí ja li cone- gueren lo mal, y dins dos o tres dies fonch mort. E més los de la darrera muller se trobaren la un mortal lit. Y estave algun poch de mala gana y malalt y posaren- lo al lit que·ls paria que no tenia perill per a·n aquel vespre. Y al matí abans de dies, quoant se despertaren, lo trobaren ja mort. Y haurá bé cinch o sis anys. Y ere de dos o tres mesos. Y après ne han perdut un [f . 33r] altre, que ell ere anat a Mayna- net, y com torna: sa muller de ell testes li dix que lo minyó que tenien estave mal. Y ell testes se leva de matí per anar a cerquar algun metge per veure si li porien fer res. Y com hagué almorsat per anar a serquar la metgessa de Montesclat, toma a veure y parlar ab sa muller y veu que lo minyó se enblaviná, Y ayxí·l levaren y molt prest se morí. Y era que devie tenir sis o set mesos o per aquent. Y deu haver de aquest tres o quoaatre anys. Y a~o és lo que ell testes hi sap. Y ayxí matex se amor- ta una xiqua, sa

njéta), filla de son fill. Y ha·la perduda ha béun any y migo poch més o menys. Y morí molt cuytada.
Fuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die, anno et in dicto opido.

Anthonia Coartall uxor Johannes Coartall opido de Pahulls testes et cetera.

Et iuravit sicut primus testes et cetera.

Et interrogata dixit que cert lía perduts dos fills. La un a son parer tenia tres mesos o per aquent y era lo primer. Lo quoa estave malaltís y trobaren-lo·s morta l lit. Y deu haver de assó bé quoa tre o cinch anys. Y après ne han perdut un altre, lo quoa perderen que tenie ja bé set mesos o per aquent. Y un dia ella testes aná abe·rar una egoa que·ls ere parida y dexá lo xich al bres, y a son parer sa y bo. Y com torná ja·l trobá que tot suave y plorave molt fort. Après en lo altre dia que·l féu embolicar a una dona del <lit loch de Pahulls que se fa dir na Canuda [f. 33v] la vella, que se diu Anthónia.é? Y embolcant-lo y perfumant-lo lansá una pereca de sanch per la bocha. Y après morí en lo altre dia. Y ha de acó bé tres anys o per aquent. Y se li morí en lo mes de rmay un divendres. Y cert ella deposant bé tenia sospita que mala gent los li mataven. Y molt que ho deyen que [era] perhillós que males gents no·ls li matassen, pero que ella testes no·ls conegué denguns senyals de metzines.
Fuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die, anno et loco.

Johannes Coartall fuit reinterrogatus³⁹⁴ et dixit que en dies passats lo sogre de

ell testes que es deye Anthoni Coartan y tenie una filleta de edat de vuyt o nou mesos. Y estava al foch de vespre molt boniqua y se reye ab los altres de sa casa. Y en la nit ell testes sentí brogit en sa casa y levás del lit. Y cridá a la dita sa sogra que feye, que ell havie sentit gran brogit per casa. Y ayxí aná al lit de sa sogra perquè dita sa sogra cridá y <ligué que no tenie ni trobave la moceta o xiqua al lit. Y ayxí ell testes cuytá allá y

ensengué lum y aná a la cambra de la dita sa sogra y trobaren la xiqua als peus del lit sobre [la roba] y estava molt de mala gana ja en aquelles hores. Y a90 ere lo dissapte en la nit. Y ell testes aná a demarrar un seu vesí que se diu Colom y asa muller y contá-ls locas. Y dix-los «perqué si aquesta xiqua se perdie [ens] puschau fer testimoni que no [la·ns] havem trobada morta al costat

o al lit, per 90 us he demanats ací». Y ells s'hi volien [avitar] y ell testes no volgué [stancasse'n]. Y lo dumenge après, que ere en lo altre dematí, com exien de missa, que feyen la absolta, morí dita minyona. Y cert que ell testes sempre ha tengut y tenie sospita que bruyxas y bruyxots ho han fet, ayxí de aquesta com dels altres seus que se li moriren. Y tantbé a son sogre quóndam ja se li n'havia perduts dos fills. [f. 34r] La un se li perdé abans que ell se casa y l'altre com ell fonch ja en casa de dit son sogre..Y a90 dix saber-hi ell testes.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die, anno et loco.

Margarita uxor Petri Rugal opidi de Pahuls habitator testes et cetera. Et iuravit sicutprimo testes et cetera.

Et interrogata dixit sí senyor, un fi.11y una filla·he perdut. Y primer perdí la filla que no lo fi.11. Y de la filla pot o deu haver quinze o setze anys y devie tenir ja . la filla set anys poch més poch manco. Y morí que la prenguí mal que tota se segua.396 Y dehien-li Graciana. Y durá-li lo mal bé més de un mes y morí delint delint. Y [cert] la sogra de ella testes dona a la dita sa filla una gayday de seda vermella simple y un trenchafront o partidor de orhipell. Y cert que ella testes no volia que la ·y donas ni que la portas perqué sabia que na Margarida Rugual, tia que

era de la dita ria Graciana sa filla, la volia per a ella. Y per 90 ella testes no li plahia que la portas.

Y tantbé ha perdut un fill que li par bé que ha de dotze en tretze anys. Era de edat de sis o set anys y morí que se unfla tot, y com la unflor li puga al cor morí.. Y dura·Ji lo mall vuyt dies o

per .aquent. Y cert que ella testimoni bé ha tengut pensament que la minyona, que la dita na Margarida Rugal, sa tia, la-y havia mor- ta. Y del fill cert prengué sospita de una dona de les Sglésies que tenia una sa filia en casa de ella testes a moça, y vingué a veure la filia. Y estant allí en casa sua, que eren ven- guts a segar, ella feya algunes fahenes per casa, prengué en bell sech un gran plor al dit seu fill de que li vingué la unfladura prest, y ayxí morí com de dalt ha dit.

E interrogada dix que han perdut una egoa que se'ls trenchá la cama y après se'ls perdé un rosí que-l posaren sa y bo en lo stable de vespre y al matí morí. Y una vacha en un prat que se diu lo prat de Areny, y la portaren o menaren a sa casa y allí morí. Y una altra que se'ls ne morí prop l'aygoa. Y un bell bou [±8] que havien comprat del prior de Perameya, que-l trobaren mort en lo stable. Y cert que han tengut pensament que la dita Margarida Rugall, sa cunyada,³⁹⁷ los feye y causa tots aques- tos mals.

Fuit sibi lectum et p erseveravit

Petició de sentència i termini per a la defensa.

Die XXIII novembris M D XXX.XVIII in dicto castro.

Discretusfisciprocuratorproducit inquisitiones seuprocessus- factus contra Petrum del Hereu, Johannem de la Dida, Jacobum Puyo et Catharinam Ramona³⁹⁸ et in quantum dictiprocessus- factumpro dictiprocuratorifiscali, et contra dictam Margaritam Rugalpetens inserí seu conseri inpresentíprocessu. Et etiam- petens dictam Margaritam Rugall iuxta eius demerita puniri et cum hiis ad sentenciam assignari. Iuribusfisci salvis.

Et dictus magnificus dominus Martinus Johannes Spolterpro- curator generalis de consilio magnifici domini Francisci Besturs iurum doctoris mandatproducta in presentíprocessu inseri seu conseri concessa copia, concedit qiandecim dies ad suaspro- ponendas et dandas deffenciones habitisproductispropublica- tis, conce- dendof acultatem pro advocato et procuratore et intimetur. Fuit intimata per me notario dicte Margarite Ruga! dictus die, anno et loco, la qual dix mossén treso- rer acarau-

los-mi davant, que a mi me par que Jaumot de Puyo diu que Johana Sebriana y jo fórem en alguna part ab ell, y a mi me par que jo no la·y hage vista. Y algunes altres coses que diuhen, Y com serem tots jo·ls atorgaré lo que sera veritat. Et etiamf uit intimatus dicto Anthonio Duá.tper me notario ipsa et eadem die et anno et in dicta villa de Sort. [f. 35r]

Assignació a oir sentència.

Divenres de matí a IIII de giner del any M D XXXX VIII399 comparegué Antoni Puyol, procurador fisqual del marquesat de Pallas, davant lo senyor procurador general soplíquand y requerint quod ates que per part de la Margualida Rogal fins avuy [no] se havia deduít cossa neguna en ses defenses, que per so et allios fos sentenciat y declarat en la causa criminal que davant vós se por[ta] entre dit procurador fisqual y dita Rugalla.

Dit dia.

Lo senyor procurador general mana fos assignat a la dita Rugalla a hoir sentència per a deluns primer de mes et iniimetur.

En continent féu relació lo nunci com havia feta y donada la sobredita intima a la dita Rugalla.

Deluns a VII de giner.

Lo sobredit procurador fisqual soplíquá y requerí al senyor procurador general fos publicada la sentència contra dita Rugalla.

Relació de crims comesos.

Margarita Rugalla delata de [del]icta infranotata per eam comissa fu isse f atetur.

Una neboda de la delada. Primum homicidiumfateturf olio 19 pagina 2 capítol 5constatproductapropatrem et matrem infantis [occisi]folio 30pagina 2infina- le etfolio 34paginaprima.

Un nebot de la delada. Secundum homicidiumf atetur ibidem et constat in loco sup ranotato.

Lo fill de Cenaller. Tertium homicidium f atetur f olio 19 pagina 2 capítol 6 alias 3 et constat in processu de Puyof olio 2 pagina 2 infine et pagina [±1] et pagina sequenti. /

La filia de Bemaxo. Quartum homicidium fatetur folio 23 pagina 2 capítol 2 constat in processu de Puyof olio 23 pagina 2.

La filia de Cohell. Quintum homicidium fatetur f olio 24 pagina prima capítol 3 constat in processu de Puyofolio 5 pagina prima.

La filia de Cortal. Sextum homicidium fatetur olio 24 pagina 2 capítol 4 constat sed non benefolio 32 pagina 2.

Lo fill del Lacayo. Septimum homicidium fatetur olio 25 pagina prima constat in processu de Puyof olio 24 pagina prima infine.

Lo fill de Massa. Octavum homicidium fatetur folio 29 pagina prima capítol 3 constat in processu del Hereufolio 8 pagina prima et fatetur dictus Hereufolio 26 pagina 2 capítol 4.

Lo nét o néta de Puyo. Nonum homicidium fatetur olio 29 pagina 2 capítol 4 constat in processu de Puyofolio 26 pagina 2 et folio 27 pagina prima et fatetur idem Puyo in suo processu folio 18 capítol 14.

Lo fill de Pedanchs. Decimum homicidium vel malefficiu fatetur f olio 29 pagina 2 capítol 5 non constat aliter.

Un bou de March. Undecimum malefficiu fatetur olio 29 pagina 2 capítol 6 constat olio 32 pagina prima in principio et Puyo in suo processu olio 16 pagina 2 capítol 6.

Del fill casat de March. Duodecimum homicidium fatetur olio 30 pagina prima capítol 7 constat folio 32 pagina prima ad finalem.

Negat delata omnia supradicta pluries ratificata folio 32 pagina 2 in principio, qua negativa non obstante in ortis natura/is ream esse arbitrar saluo et cetera.

Besturs

Jesus

Et si delata neget quod pluries confessa fuit et testibus eo modo quo potest convicta, mandat sua excelencia quod condemnentur et fiat executio iuxta votum magnifici domini Besturs iurium doctoris. '

Pere Sagarra iurium doctoris

Sentencia.

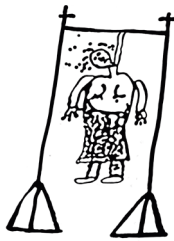
Jhesus Maria.

Unde nos, Martí Joan Spolter, cavaller domiciliat en la ciutat de Lleyda, procu- rador general y alter Nós en lo marquesat de Pallas y vescomtat de Vilamur per los excellentíssimos senyors Duch y Duquessa de Cardona y Sogorb, Marquesos de Pallas et cetera. Vista la enquesta per Nós y provisió nostra rebuda instant lo procu- rador fiscal de dits marquesat y vescomtat contra na Margarida Rugalla, vídua del lloch de Pahulls; vista 1a publicatió de dita enquesta y termini deffensori a dita Rugalla y a los procuradós donat y assignat; vista la sententia de turments contra dita Rugalla donada y les confessions per dita Rugalla en dits turments fetes; vistes les confessions per dita Rugalla fora los turments y lo lloch deis turments fetes y aquelles una y rrioltes voltes ratificades; vista la requesta del procurador fiscal instant y requerint dita Rugalla ésser castigada conforme a sos demerits; vista la assignatió per Nós feta a dites pars al présent día y hora per a oyr la nostra present sententia, la qual a cautela reassignam; vistes totes les coses que poden y deuen commoure nostre animo y de qualsevol altre per a bé y degudament sententiar, los quatre SansAvangelis davant Nós posats y aquells ab nostra ma dretha corporalment tocats, tenint Déu davant nostres ulls corporals perquè los intellectuals millor la justitia discernesquen, hagut vot y parer del misser Francesch Besturs en drets doc- tor, nostre ordinari assessor, y seguint la determinatió y conclusió sobre asso per sa excel- lencia, a relatió y consell del magnific y egregi mossen Pere Segarra en drets doctor feta, pronunciam, sententiam y declaram en la forma y manera següens:

E per quant per propria confessió de dita Rugalla consta ella dita Rugalla haver enmetsinat y mort una neboda sua, filla de Pere Rugall son germá, de <lit lloch de Pahulls; més consta dita Rugalla haver enmetsinat un nebot seu, fill del dit Pere Rugall, y dit nebot ésser mort; més consta dita Rugalla ésser

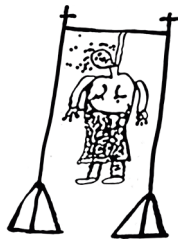
enada de nit en companya de altres a la Torre de Capdella y allí tragueren del llit un fill de Francesch Senaller, y aquell croyxiren de tal manera que dins poch dies morí; més consta dita Rugalla ésser estada a matar una filla de Joan de Bernaxo del lloch de Pahuls; més consta dita Rugalla ésser estada a croyxir y enmetsinar una filla de Joan Cohell morta per lo mal que dita Rugalla en companyia de altres li féu; més consta dita Rugalla en companya de altres haver enmetsinat y mort una filia de Joan Cortal de lloch de Pahulls; més consta dita Rugalla en companya de altres haver enmetsinat y mort un fill de Pere Lacayo del lloch de Monrós; més consta dita Rugalla en companya de altres haver enmetsinat y mort un fill de Joan de Massa del lloch de Monrós; més consta dita Rugalla en companya de altres haver morta una creatura de Anthoni de Puyo del dit lloch de Monrós; més consta dita Rugalla en companya de altres haver enmetsinat y mort un bou de Matheu March del lloch de Pobellar; més consta dita Rugalla haver enmetsinat y mort un fill de dit Matheu March de Pobellar. Per so y altrament, pronunciam, sententiam y declaram y a la dita Margari-da Rugalla condemnam [...]

La persecució senyorial de la buixeria al Pallars: un procés contra bruixes i bruixots de la Vall Fosca (1548), de Pau Castell. Dins *d'Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*. XXVII. Col·legi de Notaris de Catalunya. Barcelona. 2009.



Itinerant Feminist

Dibuix de la macabra agonia de Francina Redorta penjada a la forca i mig despullada. 1616. És l'únic dibuix que es conserva d'una bruixa catalana.



Olga Olivera-Tabeni. Una florista desobedient, 2019. Amb la col.laboració del Centre d'Art la Panera de Lleida, el CAN de Farrera i el CDAN d'Osca.